

ne slišali; da tega, kar so po djanskih okolišnih prisiljeni, morali pred svetom očitno spoznavati, sami pri sebi niso hotli verjeti.

Pa ne samo, da so se naši državniki gluhe storili večini avstrijskih narodov, oni so obudili Avstrii še druge ne manj škodljive nasledke, za katerimi bo najbrže še dolgo, dolgo bolehalo. Z iznajdeno idejo od „nemške misije“ so vcepili avstrijskim Nemcem nečimurno misel, da oni so izvoljeni narod, da njim gré supremacija nad vsemi družimi. Pa to še ni vse. Eno zlo rodi drugo. Nemške domišljije se nalezajo kmalu tudi Magjarji. Ti so se od konca samo nemčevanja branili. Ali komaj sila, pritiskajoča jih, malo odleže, jamejo se po sebičnem izgledu svojih zatiralcev ponasati, in zahtevajo gospodstvo nad nemagjarskimi narodi na Ogerskem. Njihove želje so se jim tudi tem lažje izpolnovali, ker vlada, ki je sama zatirala Slovane, Magjarom istega početja ni mogla braniti. Po tej razvadi je zavladala nesloga med avstrijskimi narodi. Gospodovalnost in ravnopravnost narodna ste začeli med seboj neprenehano boj. Nemcem postane „Frankfurt“, Magjarom „magjar-orsag“ gêslo. Tistim, ki so si zapisali „ravnopravno Avstrijo“ na svojo zastavo, podtikale so se Avstrii nevarne nakane! Nasledke državne modrosti, ki avstrijske narodne ideje, ki narodne ravnopravnosti ni hotela spoznati, vidimo dan današnji pred seboj. Daj Bog, da bi saj ta britka skušnjava ne bila brez koristi, da bi vladi, pa tudi narodom oči odprla!

Kakor že toliko in toliko let povzdiguje zopet zdaj večina avstrijskih narodov k vladi glas: Daj nam národno ravnopravnost! Daj hitro, da te zopet dogodbe ne prehité, da ne bode zopet — prepozno!

Da nas toliko let ni hotela slišati, zato je nam, pa tudi sebi hudo hudo nagodila. Pomislimo samo, ko bi danes národna ravnopravnost že djansko vresničena bila, koliko lažje bi bilo, narode pomiriti, in državo za stanovitno uravnati. Glavni predmet razprtij bi bil izginil. Nemci in Magjarji, neimajoč nad kom supremacije držati, bili bi se polagoma ravnopravnosti, bili bi se enakosti vseh narodov, ki je prva in najpotrebnejša pogoja svobodi in bratinstvu, privadili. Nemške in magjarske pretenzije ne bi bile zdaj glavni zadržek državni uredbi in národni spravi. Ali niso pred 1848. letom privilegije žlahtnikov ravno takih razprtij delale v socialnem življenji? Jaz trdim, da so fevdalne predprave v oseb-nem oziru bile ravno to, kar nemška ali magjarska supremacija v národnem. Pa ko bi se vlada ne bila čvrsto lotila osvoboditve podložnih kmetov, ko bi ne bila precej in na vso moč djansko zvrševala, kar se je bilo v teoriji sklenilo, ko bi bila mnogo vpraševala, posebno žlahtnikov, kakor vprašuje nemškutarjev in magjaronov zastran ravnopravnosti; ko bi bila pustila vse pri golih besedah in na papirji, ali ne bi še dan današnji môra podložništva tlačila večine avstrijskega ljudstva, ali ne bi bila socialna razprtija naprej trpela kakor brez ravnopravnosti trpi národna? Tako je pa, hvala vladni energiji! zemljiščina odveza gotovo djanje — fait accompli — in kateremu žlahtniku hodi dan današnji na misel, da bi stari čas nazaj zahteval? Kamo sreče za Avstrijo, da smo danes na isti stopnji zastran ravnopravnosti!

Naj si ne domišljuje nihče, da je Avstrijo mogoče pred pomiriti in narode med seboj spraviti, dokler ravnopravnost resnica ne bode. Slovani in Rumuni so se, hvala Bogu, toliko dovedeli svojih prirojenih pravic, da si jih po nikomur ne bodo dali več kratiti.

Po kaki pravici nek zahtevajo Nemci in Magjari gospodovanje nad drugimi? Ali mar večje davke plačujejo, po več vojščakov dajo? Statistika pravi, da ne. — Ali so zvesteji podložniki, bolji Avstrijani? Odprimo

zgodovinske liste sémkaj od 1848. leta; videli bomo, kdo je vera, kdo-li nevera. — Ali mar zato, ker so bolj izobraženi? Ako so, česar jim ne zavidamo, naj hvalijo Boga, da so pred nami na vrsto prišli in naj ga ne žalijo z nekrščansko pohlepo, da bi drugim kratili to, kar je njim toliko drago; da bi druge zadržavali od tega, za čemur so sami tako goreče hrepeneli. Če smo Slovani in Rumuni zaostali, vелеva pamet in krščanska ljubezen podpirati nas, a ne zatirati na nobeni poti, ki pelje do omike. — Ali morebiti so oni bolji branitelji in podporniki svobodi? Prašam: kje so priče, kje dokazi od tega? Je-li je leto 1848. svobodo rodilo? Je-li so Bach, Schmerling in drugi navdušeni reprezentanti nemške ideje svobodo prinesli? Koliko so koristile svobodi številne seje in dolgo posvetovanje ožjega dunajskega ali peštanskega zbora? Kako hočete narodom svobodo dati, dokler hlepate nad njimi gospodovati, národnost jim zatirati? Iz taci naklepov ne klije svoboda, ampak zdražba, prepir, — državni razpad.

Poštenje nam Slovanom in Rumunom ne dopušča, da bi trpeli gospodovanje ktereга koli naroda nad seboj, ker je ni za nas, narod tako obilni, večje sramote ko to, da bi v 19. stoletji v Avstrii sužnji bili; ne dopušča nam tega lastna korist, ker dobro vemo, da brez národnosti ni razvitka, ni napredka, ni blagostanja.

Naj sedanja vlada popravi, kar so krivičnega storili predniki njeni; čem prej, tem bolje. Kakor je pred podpirala Nemce in Magjare, tako naj podpira in uživotvarja zdaj národno ravnopravnost. Ona ima šole in urade v svojih rokah. Kaj ji brani, ravnopravnosti va-nje odpirati vrata? Obstoječe postave ne. Septemberski patent ne. Kaj tedaj čaka? Ali morebiti manjka potrebnih organov? Res, težko je, in skor da nemogoče, uresničiti ravnopravnost, dokler se vlada drži starih vodil, starih oseb. Naj na novi poti si izvoli novih oseb. Z ogerskimi magnati se ona rada dogovarja, zakaj ne popraša tudi slovanskih in rumunskih domorodcev za svét? Saj menda dogodbe prejšnjih in najnovejših časov ne pričajo, da bi bili ti menj zvesti, menj previdni, in menj zaupanja vredni, ko uni? Vlada najde mož dovolj, pripravnih in voljnih za djansko ravnopravnost; samo naj jih iskati hoče. Saj ni vselej in povsod treba, da bi bil tisti vsaj že podvojvoda, ki hoče vojvoda postati. Zmožnost ne tiči ne v imenu, ne v naslovu, ampak v glavi. To sama dobro vé. Zatoraj na stran s starimi šegami, in na mesto organov starega duha, ki za novi čas nimajo volje ali moči, naj stopijo možje, kakoršnih moremo pričakovati po duhu septemberskega manifesta. Ministri se preminjajo, zakaj se drugi uradniki ne bi? Zato narodi, ki v Avstrii še ne vživajo národne ravnopravnosti, zaupljivo kličejo sedanji vladi: Daj nam to, kar drugi že imajo, — kar ni nikakoršni oktroâ ter je samo nátorno pravo, o čemur ne gré glasovanje nobenemu deželnemu in nobenemu državnemu zboru, — daj nam brez odlašanja národno ravnopravnost!

S.

Slovensko slovstvo.

* „Čitavnica.“ Podučivni listi za slovenski narod. Izdal dr. Ivan Geršak. IV. zvezek.

Ravnokar nam je došel 4. zvezek prelepe „Čitavnice“, ki je po treh knjigah našim čitateljem po vsej pravici priljubljena. Že površen pogled v ta zvezek kaže, da se vredno vrstuje prejšnjim snopičem. Jasna beseda prav po domače razlaga stvari, ki se tičejo sedanjega časa; jedro vsacega obširnejšega sestavka kaže, da se tu ne šopiri puhla modrost, ampak da temeljito znanje je narekovalo besedo. Prav očitno to vidimo v sestavku „Ravnopravnost in robstvo“, ki ga je spisal

prof. Šuman, — v sestavkih „o ljudskih šolah“, „Solni davek“ in „socijalne razmere v Avstrii“, ki jih je spisal izdatelj sam dr. Gršak, — v tvarini, ki jo pod naslovom „Pota človeške omike“ obdeluje prof. dr. Šubic, in „o obrazilih starodavnega življenja“, ki je načrtuje J. Borovski, — „o kopelih in toplicah“, ki jih popisuje Fr. Gabron, v „zemljepisu“ Ogrinčevem itd. Župani in v obče soseskine možje dobijo zopet lep kos poduka o „županovanji“, in prijatelji narodnih pesem tudi zanimivo berilo. Podučnim tem člankom tudi 4. zvezek dodaja zabavo v kratkih drobtinicah. In to vse za — 50 krajc.! Kdor knjige le po pôlah papirja sodi, si bo mislil, da 5 pôl je s 50 krajc. plačano; al kdor ceni po notranji vrednosti to, kar knjiga obsega, nam bo rad pritrdil, da je vredna tudi toliko goldinarjev, kolikor krajcarjev velja. Zato sezíte, stari in mladi, vsi poprek po „Čitavnici“, da se širi vednost čedalje bolj po deželah slovenskih in da kadaj moremo reči, da saj za našo domovino ni res, kar je Adam Smith rekel, da „nevednost je najdraža stvar v deželi.“ — Menda je gosp. izdatelj poslal svojo „Čitavnico“ po vseh čitavnicah na prodaj, kjer si jo tedaj vsak lahko omisli; komur pa kaka čitavnica ni pri rokah, ta jo dobi od izdatelja samega, ako se mu v Gradec, kjer stanuje, piše pod naslovom: *Dr. J. Gršak, Graz bei Herrn Dr. Berzé.*

* Ravnokar je s pripomočjó čitalnice tržaške v Trstu v krasni obliki na svitlo prišla slavna Schillerjeva trilogija „*Wallenstein*“ v izvrstnem Cegnarjevem prevodu. Slovstvo slovensko si je po teh prevodih pridobilo zopet krasen lepoznanek biser.

Ozir po svetu.

Potopis iz Srbije.

Spisal dr. J. Podliščekov.

(Konec.)

Iz Kruševca sem šel po lepi cesti mimo razvalin turških toplic na vrlo široko, jako derečo in globoko reko srbsko Moravo, čez katero se na brodu prepeljem, da pridem v selo Jasika, ki je imenitna zato, ker tukaj so se 1810. leta. Srbi pod Črnim Jurjem in Rusje pod grofom Orurk-om s Turki pod Kuršid-pašo pokali. V Jasiki so Srbi imeli svoje okope, kateri se še danes vidijo. Na koncu sela Jasika in njegovih okopov se zavije srbska Morava in njo spremljajoča, lepa cesta proti severju med hribe, ki so mi vës pogled zaprli, dokler ne pridem v dobri uri v lepo in veliko selo Bošnjane, kjer sem opoldne malo sirovega kislega zelja in nekoliko zrn fižona v veliki, lepi oštarii ručal, in svoj onemogli želodec s kosom črnega kruha in s čašo vina potolažil. Iz sela prišedšemu se mi razgrne velika in lepa ravnina — velike Morave, na kateri se stekate bulgarska in srbska Morava. Na visokem polotoku, ki ga obe reki delate, stojijo razvaline starega grada Teodora Štalać-a, ki se v pesmah popeva. Todor Štalać je živel v času despotice Jerine. Ona je bila v Smederevu in Todor Štalać ji je mogel vsako jutro hlebec kruha s svojega grada poslati. In hlebec je moral vselej še vroč v njene roke v Smederevo priti! Od Todora Štalaća grada do Smedereva so bili zato vsako jutro ljudje razvrsteni in so si dajali hlebec iz rok v roke. Je li to res? tega ne vem. Despotica Jerina je bila sestra zadnjih grških carov Janeza in Konstantina Paleologa, ki je pri odbrani Carigrada slavno umrl. Ž njo se je oženil srbski, bogati despot Juri Branković, srednji sin izdajice kosovopoljske Vuka Brankovića; zato bi po očetu njegovo pravo priime Juri Vuković imelo biti. On je imel z Jerino tri sine in dve hčerki.

Stareja hči Katarina se je omožila z našim slovenskim celjskim grofom Urhom, mlajši Marija je pa morala sultana Murata vzeti. In evo, tako so slovenske, sultanske in srbske rodbine si v žlahti bile; pri vsem tem so se pa strašno med seboj klale. Med Jurjem Branković-em (Vuković-em) in sultanom Muratom ni bilo nikoli mirú, tudi Slovenci so morali večkrat ž njim se biti; posebno so se pa klali z njegovim sinom Mahomet-om pa Janezom Kapistran-om in Jankom Sibinjaninom (Hunijadom), ki se je neprestano z Muratom in njegovim sinom Mahometom pretepal. Nad njega je šel pod Beligrad tudi grof Urh s svojimi Slovenci, in, kakor moj prijatelj France Kočevar pravi, da so se posebno Teharčanje z Mahomet-om pod Beligradom junaško topli, kamor jih je junaški Milnarjev Janez s svojo Zagorčevo Marjetico pripeljal. — Po smrti Jurja Brankovića, ki je imel na tem svetu strašno bogastvo, pa nikoli veselja, sreče in mirú ne, je vladala njegova žena Jerina in njena sina Lazar in slepi Gregor Branković. Juri Branković je bil strašno bogat, pa grozno nesrečen; svojo mlado hčerko Marijo je moral dati Muratu v zakon. In ta Murat je iskopal oči in oslepil oba njegova stareja sina Štefana in Gregorja. Njih sestra Marija Muratova žena ni mogla za nju pri svojem možu nobene milosti izprostiti! In on sam (Juri Branković) je moral pred Muratom s svojim bogastvom bežati in se pred njim skrivati po Ogerski, Kranjski, Hrvaški, Dalmaciji itd. do svoje smrti po strašno grenkem in grozno bogatem življenji. Njegov sin Lazar Branković je po očetovi smrti kmalu izteral svojaslepa dva brata Štefana in Gregorija brez usmiljenja iz dežele in čez nekoliko časa zavlada svoji materi Jerini in jo umorí. Pesem popeva, da je Jerina grad v Smederevu zidala in strašno na narod pritiskala; to ni res; grad je zidal njen mož Juri Branković, al ona in njeno zlato- in srebroljubje je bilo vzrok, da je grad Smederevo kmalu, ki je bil gotov, Muratu v roke prišel. Mesto Smederevo je še pod Rimljani bilo, zidal ga je neki car Prob(?) in okoli njega vinske trte zasadil. Je li to res, ali ni? tega tudi ne vem; al res je, da je smederevsko vino vrlo dobra kaplja.

Al sedaj moram k svojemu potovanju nazaj; predeleč sem zagazil v povestnico. Tega pa je krivo smederevsko vince, ki sem ga pil, in katero je car Prob sadil; pač mu velika hvala za dobro kapljo! Bog mu daj večni mir in pokoj! — Po lepi ravnini naprej in naprej drdraje pridem na lepo ravnino Varvarin, in kake pol ure od ceste se lesketá lepo selo Bela cerkev, katero to ime po vsi pravici ima, ker selo ima res lepo belo cerkev, veliko belo šolo, belo občinsko hišo itd. Al lepa ravnina Varvarin pri Beli cerkvi je zato imenitna, ker na nji je bila leta 1810. avgusta meseca strašna bitka, dva dni krvav boj med Turki, Srbi in Rusi. Na Varvarin-u in na mišarskem polji pri Šabcu so bili največi boji srbskega vstanka in najslavnejše zmage naroda srbskega na ravnem polji. — Ko so se namreč pri Jasiki, kakor sem povedal, Srbi, Rusi in Turki brez posebnega vspeha preteпали, zato prosi general grof Orurk Črnega Jurja, da mu kako drugo za boj bolj pripravno mesto pokaže, kakor so hribaste Jasike. Črni Juri izbere in mu pokaže lepo in veliko ravnino Varvarin, ktera je Orurku dopadla. Zdaj kličeta oba Orurk in Črni Juri in zbirata vojsko na Varvarin. Ko je bila vsa vojska zbrana, izroči Črni Juri vso zapoved nad njo grofu Orurku: on pa se umakne, kam? ne vem. Ko Turki v Kruševcu zvedó, da se je srbska vojska na lepi ravnini Varvarin-u zbrala, se radujejo in gredó precej z vso silo 60.000 mož nad njo. In Kuršid-paša vojsko srbsko v lepi ravnini ugledavši, se raduje, veselo svojo brado gladi, svoji